

דף שבועי

בס"ד

פרשת שמיני, תשפ"א, מספר 1413

על הדרך הממוצעת אלישי בן יצחק

אומרים שעוון העגל שעשה אהרן גרמה להם.

התבוננות מעמיקה בסקירה שמביא בעל 'הכלי יקר', מלמד שלכאורה אף אחד מההסברים לפשר החטא אינו כזה שיש בכוחו להצדיק עונש כה חמור. הסברא הישרה מתקשה להבין מה יש ברשימת האירועים שהוביל לצעד כה קיצוני. ומכאן השאלה המתבקשת מה המסר שפרשת מותם של שני בני אהרון מבקשת ללמדנו?

כדי להשיב על שאלה זו אבקש להתחיל את הדברים בעקרון שמקופל בתלמוד הירושלמי, שמלמדנו מהי דרכה של תורה, וכך אנו שונים:

התורה הזו דומה לשני שבילין אחד של אור ואחד של שלג. הטה בשל זו – מת באור, הטה בשל זו – מת בשלג. מה יעשה? יהלך באמצע.

הדברים נישנים דאופן דומה, גם בתוספתא, אלא ששם מוצגת דרך האמצע ככזו "שלא יהא נוטה לא לכן ולא לכן".³

גישתם של חז"ל, ככל הנראה מושתת על הנהגתו של שלמה המלך שלימדנו בספר משלי "אַל תֵּט יָמִין וּשְׂמֹאל הִסֵּר וְיִגְלַךְ מִרְעַ" (מש' ד; כז) על פסוק זה עומד ר' יצחק עראמה, ומשמיענו:⁴

והכוונה שעניין ההבטה וההשקפה המוטלת עליו בעיניי בחינתו הוא שישמר מהימין והשמאל בכוונותיו שהם קצות היתרון והחיסרון אשר בכל המידות רק שיכווין אל חוט השערה

פרשתנו אוצרת בתוכה את אחת הטרגדיות הגדולות של דור המדבר: שני בני אהרון, נדב ואביהוא, מוצאים את מותם במשכן. וכך מתואר (ויק' י:א-ב):

וַיִּקְחוּ בְנֵי אֶהֱרֹן נָדָב וְאָבִיהוּא אִישׁ מִחֶתְתּוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֶן אֵשׁ וַיִּשִּׂימוּ עָלֶיהָ קֶטֶרֶת וַיִּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם: וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה'.¹

הסיבה לעונשם החמור של בני אהרון כתובה במקרא במפורש: הקרבת "אש זרה". חז"ל ופרשני המקרא² ניסו לפרש את החטא ומהותו, והיטיב לסכם את הדברים ה"כלי יקר" בפירושו על אתר:

במהות חטא זה רבו הדעות... שנכנסו שתווי יין, ועל ידי שנכנסו בלא רחיצת ידיים ורגלים, ויש אומרים שהיו מחוסרי בגדים והיינו המעיל, ויש אומרים על שלא היה להם בנים, ויש אומרים על שלא נשאו נשים, ויש אומרים על שהורו הלכה בפני משה רבן, ויש אומרים שהיו מהלכים ואומרים מתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג שררה על הציבור, ויש

* אלישי בן-יצחק, עורך דין ומגשר, מרצה במרכז האקדמי 'שערי מדע ומשפט'.

** יהיו דברינו כאן לעילוי נשמת הילדה תהילה בת מיכל ת.נ.צ.ב.ה.

1 סיפור מותם של בני אהרון מתואר במקרא ארבע פעמים גם בויק' טז:א; במ' ג:ד; במ' כו:סא. לפשר החזרה המרובעת ראו: ויקרא רבה, פרשה כ, ח.

2 לסיכום השיטות ראו מ"מ כשר, **תורה שלמה**, ויקרא, פרשת שמיני, מילואים סימן א; נ' ליבוביץ, **עיונים חדשים בספר ויקרא**, עמ' 98-106; א' שנאן, "חטאייהם של נדב ואביהוא באגדות חז"ל", **תרביץ** מח (תשל"ט), עמ' 201-214; מ' טרופר, "חטאם של נדב ואביהוא", **שמעתין** לד, מס' 128 (טבת-אדר תשנ"ז), עמ' 46-51; כ' כהן, "בקרבי אכבד ועל כל פני העם אכבד", **שם**, מא, מס' 154 (אלול-כסלו תשס"ד), עמ' 37-41.

3 תוספתא מסכת חגיגה (ליברמן) פרק ב הלכה ה: "משלו משל למה הדבר דומה לאיסטרטא העוברת בין שני דרכים אחד של אור ואחד של שלג הטה לכן נכוה באור הטה לכן נכוה בשלג מה עליו על אדם להלך באמצע ובלבד".

4 עקידת יצחק במדבר שער עב (פרשת במדבר).

ויוכלו להשתנות כפעם בפעם, לפי מצב הדור, אחר שלא הונחו רק לצורך הנהגה מדינית, ומתכוונים לכנות בתורה כרצונם.

וכת אמצעית, המה המישרים אורחותם על דרך רק על דרך התורה, ומתדמים בפינה זאת לכת הראשונה להאמין כי תורה שבכתב ותורה שבעל פה, שניהם מפי הגבורה נאמרו למשה ועומדים לנצח, אולם מתבוננים וחוקרים לתת טעמים לענייני התורה, על פי יסודות שהונחו בשכל אנושי, הן בעקרים וענפים והן במצוות, אולם באותן הדברים אשר קצרת בינת אדם להשיגם, מקבלים הדברים באימה ופחת, ומכניעים עצמם תחת כל מה שבא בתורת משה ובתלמוד רבינא ורב אשי, וזה הוא הדרך המיושר אשר דרכו בו חז"ל מאז".

יחסו של מהר"ץ חיות	מאפיינים ותפיסה אידיאולוגית	חלוקה לקבוצות
כתות מסוכנות מאוד	התורה אלוקית ואין כל מקום להבינה בשכל האנושי.	הכת הראשונה
	התורה היא שכלית, ולכן היא מבקשת את הזמן להתאים את התורה לרוח התקופה.	הכת המנוגדת לה
הדרך הישרה שיש לאחוז בה	הנחת המוצא שהתורה היא אלוקית ונצחית. בפרדוקס בין השכל האנושי והתורה גובר צו התורה. ואם הדברים מתיישבים או מתיישבים גם על השכל האנושי זה מצוין.	הכת הממוצעת

דרך האמצע בעבודת האדם על מידותיו
אמרנו שגילוי פניו של אדם בתורה תלויה במידה רבה בתכונותיו ובמידותיו. אריסטו קבע לנו:⁷

הסגולה הטובה היא, אפוא, תכונת אופי שטיבה לבחור, והשרויה באותו אמצע,

7 אריסטו, אתיקה – מהדורה ניקומאכוס, (יוסף ג. ליבס, מתרגם), עמ' 50 (ירושלים, 1985).

אשר באמצע ולא יחטיא לפי שכל א' מהקצוות הוא הרע והאמצע לבדו הוא הנכון.⁵

דרך האמצע ביחס האדם אל התורה

היהדות מקפלת בתוכה זרמים שונים, וכולם מכוונים אל אותה נקודה פנימית אחת. אך כמאמר חז"ל, על אף שהיעד הוא אותו היעד, שבילים רבים לו, שכן התורה אוצרת בתוכה 70 פנים, וכל אחד מגלה בה את הפנים שהוא תופס. על פי רוב פרשנות זו היא שיתוף תכונותיו הפנימיות עם מה שהוא תופס כתורה. גם כאן עולה השאלה היכן צריך אדם למקם עצמו ביחס לתורה? תשובה לתהיה זו ניתן למצוא אצל המהר"ץ חיות, שמבקש להשמיע לנו את דרכם של הפוסעים בשבילי התורה:⁶

מגמת המאמר היקר הזה, להורות לנו המסילה הישרה בהתנהגות על פי התורה בעולם הזה, אשר כל הדרכים הנוטים לשני הקצוות היותר חיצוניות, המה מסוכנים מאוד, היינו הבוערים בעם מצד אחד אשר יחשבו כל לימוד והתבוננות לכפירה, ומדמים במחשבתם כי תורה אלהית ושכל אנושי, המה שני הפכים מתנגדים זה לזה מקצה לקצה, וגוזרים ומחליטים, כי אסור לחקור בתבונה ודעת בדת אלהי, מאשר כי גדר האמונה להאמין בלי מופת חותך ודבר אשר יוכל להתברר באמצעות שכל אנושי, איננו אמונה רק השגה, והם טוענים עלינו כי כל מי שרוצה להיות חכם ומבין מדעתו, בכללי הדברים או אפילו בפרטן, מהרהר אחר התורה והקבלה.

וכת השנית אשר תתנגד לה בקצה האחרון, הוא כת הטוענת אשר נותנת אוזן קשבת, רק אל מה שמושג בשכל האנושי, וסוברת כי זולת זה אין בו ממש, ומתאמצת בכל עוז להראות כי המצוות שבאו בתורה, המה רק כשאר נימוסים אשר מתייחסים לזמן ולמקום,

5 ראו בהקשר בהקשר זה פירושו של האלשיך לפסוק "אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם" (קה"ז; טז) אשר מפרש: "מה שנראה ליעץ את האדם, יברח מהקצוות" (אלשיך קהלת ז, טז דב"ה על כן).

6 כל כתיבי מהר"ץ חיות, כרך א, עמ' שצז (ירושלים, תשי"ח).

לקבוע ולהסדיר ההתנהגות הרצויה. הדים לתפיסה זו אנו מוצאים בתורתו של ר' נחמן מברסלב, שקובע:¹³

”על ידי אמונת חכמים יכולים להוציא משפטינו לאור. כי משפט הוא עמודא דאמצעייתא (=עמוד האמצע), היינו בחינת הדרך הממוצע, שאינו נוטה לימין ולשמאל.

בתורתו של ר' נחמן, המשפט מושתת על האמצע. לא הקיצוניות צריכה להיות דרכו של המשפט, וגם לא הנטייה אל הקצוות.

במקום סיכום

ניתן להסביר את חטאם של בני אהרון בכך שפעולתם היתה לא מאוזנת; היא נטתה אל הקיצוניות והצד הפחות מתון. פעולה זו היא זו שגרמה לעונש החמור המתואר בתלמוד, ולפיו שני חוטין של אש שיצאו מבית קודש הקודשים ונכנסו אל תוך אפיהם של נדב ואביהו.¹⁴ אם נשוב אל מכלול החטאים שיוחסו לבני אהרון ניתן לראות שאפשר לסווגם לאחד מהתחומים שעליהם עמדנו ברשימה זו: סטייה מהדרך הממוצעת בתחום המידות או בתחום ההבנה של מהי עבודת ה', או בקביעת המשפט.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שאמצעי הוא ביחס אלינו, והמוגדר לפי שיקול של הגיון, וכדרך שיגדירנו אדם נבון. והיא מיצוע בין שתי קלקלות: בין זו שמתוך הפרזה וזו שמתוך המעטה; וביתר דיוק מיצוע היא משום שמיני הקלקלה עולים על המידה הראויה או נופלים ממנה, ואילו הסגולה הטובה מוצאת את האמצע ובוחרת בו. נמצא שהסגולה הטובה היא מיצוע, הן לפי הווייתה הן לפי ההגדרה הקובעת את מהותה, ואילו שיא הפסגה היא לפי ערכה וההצלחה שבה.

גישתו של אריסטו מוצאת את דרכה בטבעיות אל הגותו של הרמב"ם. וכאשר מבקש הרמב"ם להגדיר מהי 'פעולה אנושית טובה', הוא קובע:⁸

הפעולות אשר הן טובות, הן הפעולות השוות, הממוצעות בין שני קצוות ששניהם רע, האחד מהם ייתור, והאחר חיסור. והמעלות הן תכונות נפשיות וקניינים, ממוצעים בין שתי תכונות רעות, האחת מהן יתרה והאחרת חסרה.⁹

ובהמשך הוא מוסיף וקובע:¹⁰ "ישובח באמת המיצוע, ואליו ראוי לאדם לכוון וישקול פעולותיו כולן תמיד אל זה המצוע", עוד הוא מוסיף ומסכם את הדברים:¹¹ "וכאשר יהיה האדם שוקל פעולותיו תמיד, ומכוון לאמצען, יהיה במדרגה העליונה ממדרגות בני האדם, ובוזה יתקרב אל ה' וישיג מה שאצל".¹²

הדרך הממוצעת במשפט

מערכת נורמטיבית היא על פי רוב מבקשת לגשר בין הרצון של אדם, או הפוטנציאל הגלום בו, לבין המציאות. הנורמה מבקשת

8 רמב"ם, הקדמה למסכת אבות, פרק רביעי [תרגום: יצחק שילת] עמ' רלד, (ירושלים, תשנ"ז).

9 ראו גם: רמב"ם משנה תורה, הלכות דעות פרק א, הלכה ד.

10 רמב"ם שם, עמ' רלו.

11 רמב"ם שם, עמ' רמ-רמא.

12 ראו לציין כי הן לתפיסתו של אריסטו ובעקבותיו

גם הרמב"ם, רך הממוצעת כוחה יפה לגבי רוב המידות אך יש מידות בהן ראוי להתרחק אל אחת הקצוות, כמו למשל אריסטו מביא אריסטו כדוגמה את התכונות של "שמחה לאיד, חוצפה, צרות עי, ניאוף (אריסטו, אתיקה – מהדורה ניקומאכוס, (יוסף ג. ליבס, מתרגם), עמ' 50 (ירושלים, 1985), ואילו הרמב"ם מביא כדוגמה את מידת הגאווה, והכעס ראו למשל: רמב"ם משנה תורה, הלכות דעות, פרק ב, הלכה ה-ו.

13 ליקוטי מוהר"ן, תורה סא.

14 בבלי סנהדרין נב, ע"ג.